

WANDA KAMIŃSKA

PODSTAWY FILOZOFICZNO–TEOLOGICZNE SYSTEMU WYCHOWAWCZEGO O. JACKA WORONIECKIEGO

Każdy system wychowawczy swoją podstawą sięga filozofii, ponieważ zakłada pewien obraz świata, w którym proponuje odczytanie swoich racji. Niemożliwa jest odpowiedź na pytanie "jak i po co wychowywać" bez uświadomienia sobie odpowiedzi na pytania typu: kim jest człowiek, co w nim podlega wychowaniu moralnemu, na czym polega proces stawania się lepszym człowiekiem. System wychowawczy o. J. Woronieckiego – filozofa, teologa, pedagoga działającego w Polsce w latach 1908-1948 w całej swojej rozciągłości potwierdza i uzasadnia konieczność mówienia o filozoficznych podstawach wychowania. Niniejszy artykuł jest próbą określenia podstawowych pojęć i zagadnień filozoficznych pedagogiki w ujęciu o. J. Woronieckiego. U jej podstaw leży nauka św. Tomasza, rozumiana jednak szczególnie. Ojciec Woroniecki był kontynuatorem nurtu *nova et vetera*, przedstawiającego dorobek Akwinaty w jak najbardziej aktualnej wersji, bez naruszania jego fundamentów¹.

1. NATURA LUDZKA

Punktem wyjścia rozważań o. Woronieckiego jest pojęcie natury ludzkiej. W tomizmie naturą określa się istotę danego bytu, o ile istotę tę ujmuje się jako

---

¹ Zabieg wyodrębnienia przesłanek filozoficznych z całego systemu jest równie sztuczny, co potrzebny do ukazania rozległości i ważności tematu. Trzeba jednocześnie zauważyć, że Woroniecki w swoich pracach często używa terminów filozoficznych, nie przedstawiając ich definicji. Wydaje się, że zakłada ich znajomość u czytelników. W niniejszym artykule w wielu miejscach konieczne było uzupełnienie analizy pojęć wiadomościami z zakresu metafizyki, antropologii i etyki. Oczywiście, każdy praktyk-pedagog może zarzucić im pewną "nieżyciowość", nie liczenie się z rzeczywistością. Wydaje się, że zrozumienie podstaw filozoficznych jest możliwe tylko dzięki, choćby minimalnej, wiedzy filozoficznej oraz zaufaniu do jej przesłanek. Nie można językiem potocznym lub pedagogicznym określić treści typowo filozoficznych bez ich zubożenia (przyp. autora).

podstawę działalności tego bytu. Każdy byt ma swoją istotę, którą rozumie się jako to, czym dany byt jest. Istota (natura) jest w ujęciu o. Woronieckiego podstawą wszystkich jego właściwości. Mają one charakter przypadłości, ale pozostają w stosunku do niej w realnym związku. Człowiek jako byt samoistny również posiada swoją naturę.

Zdaniem autora, u źródeł wszystkich właściwości natury ludzkiej tkwi jedność substancjalna duszy i ciała. Dusza ożywia ciało jakby przetwarzając absolutnie nieokreśloną materię z jej możliwości w człowieka. Połączenie duszy i ciała jest tak dokonane, aby akty czysto ludzkie nie były aktami jedynie duszy, lecz aktami całego człowieka, jedności duszy i ciała. Zdaniem o. Woronieckiego człowiek posiada trzy cechy, dzięki którym może doskonalić się. Są nimi: potencjalność, odrębność i celowość.

Potencjalność jest "następstwem charakteru stworzenia"². Wszystkie funkcje życiowe człowieka są potencjalne, dzięki czemu potrzebują usprawnienia, aby dojść do biegłości w wykonywaniu własnej czynności. Ojciec Woroniecki zwraca uwagę na pewną dwoistość potencjalności człowieka. Zarówno duchowość, jak i materialność człowieka są głęboko potencjalne, jednak ich potencjalność różni się pod względem jakościowym – panują w nich inne prawa rozwoju.

Odrębność odczytuje o. Woroniecki na dwóch płaszczyznach – w odniesieniu do innych stworzeń oraz w stosunku do innych ludzi. Powołując się na definicję osoby ludzkiej sformułowaną przez Boecjusza *rationalis naturae individua substantia* widzi w racjonalności dar Boga wywyższający człowieka ponad inne stworzenia. Odrębność od innych ludzi przejawia się w niepowtarzalności, indywidualności człowieka – zarówno fizycznej, jak i duchowej. Dusze nie różnią się gatunkowo. Są duchowym składnikiem natury ludzkiej, gatunkowo jednej u wszystkich ludzi. Dusze różnią się istotą zindywidualizowaną – tym, co stwarza różnicę między istotą gatunkową ducha a istotą poszczególnej duszy ze względu na ciało, które ma ożywiać; "Bóg w swym odwiecznym «Teraz» jest zarówno twórcą duszy, jak i ciała i zgodnie z zamiarami swej Opatrzności stwarza je tak, aby sobie odpowiadały"³.

Ojciec Woroniecki najwięcej miejsca poświęca celowości, bowiem łączy się ona z wyznaczeniem obiektywnego, ostatecznego, naczelnego celu człowieka. Celowość charakteryzuje wszelkie postępowanie człowieka, wszelkie jego dążenia. Jeśli każdy czyn skierowany jest na ściśle określony cel, to człowiek, dopełniając swoją potencjalność przez czyn, dopełnia ją w sposób celowy. Można zauważyć, że cele, którymi człowiek kieruje się w całym życiu są podporządkowane głównemu celowi. Ojciec Woroniecki zauważa, że jest nim pragnienie szczęścia, które

---

² J. Woroniecki. *Wychowanie człowieka*. Kraków 1961 s. 17.

³ Tamże.

decyduje o wewnętrznym dynamizmie człowieka. Właśnie ono stanowi subiektywny cel człowieka, któremu odpowiada cel obiektywny. Ojciec Woroniecki określa, co powinno być obiektywnym, ostatecznym celem człowieka. Celem takim ma być dobro, które można szanować dla niego samego bez odnoszenia go już do żadnego innego celu, dla którego byłoby ono środkiem. Winno być ono dobrem doskonałym, odpowiadać wszystkim ludziom, dla wszystkich być możliwe do uzyskania. Zdaniem o. Woronieckiego takim celem obiektywnym i ostatecznym jest Bóg – pełnia bytu, dobra i prawdy, pełnia miłości. Rozróżnienie celu obiektywnego i subiektywnego jest w systemie wychowawczym autora jedną z najważniejszych filozoficznych przesłanek. Zagadnienie to łączy się z zagadnieniem egzemplaryzmu.

Bóg jest obiektywnym, ostatecznym celem człowieka. Jest On też, jako samostne istnienie i pełnia dobra, przyczyną sprawczą, przez to samo najwyższym wzorem dla wszystkich dóbr, w szczególnym zaś znaczeniu dla człowieka jako bytu i dobra. Cały porządek wzorczy rozdziela się i różnicuje według różnorodności gatunkowej bytów, przy czym każdy byt jako skutek działania Boga jest odzwierciedleniem jego dobra, jego doskonałości – odzwierciedleniem na pewnym poziomie. Człowiek, jako byt obdarzony racjonalną naturą, jest powołany do "życia w Bogu i z Bogiem". Zdaniem o. Woronieckiego, doskonałość Boga i potencjalność natury ludzkiej są ostatecznym uzasadnieniem celowego dążenia do Boga. Wszystkie właściwości natury ludzkiej – jej odrębność, celowość i potencjalność łączą się ze sobą i są gwarancją możliwości indywidualnego i celowego kształtowania każdego człowieka.

1. ANALIZA WŁADZ CZŁOWIEKA ORAZ ICH FUNKCJI

Na tle trzech cech natury ludzkiej (potencjalności, odrębności, celowości) o. Woroniecki analizuje jej składniki (władze). Wyróżnia trojaki rodzaj władze – wegetatywne, zmysłowe, umysłowe. W swoich rozważaniach pomija władze wegetatywne. Najwięcej uwagi poświęca władzom umysłowym. Mówiąc o zmysłach podkreśla fakt, że stoją one na początku wszelkiego poznania i umożliwiają człowiekowi każdą wyższą duchową czynność.

Dzięki władzy umysłowej człowiek, jako istota skończona i uczestnicząca w bycie, poznaje byt. Poznanie ludzkie musi samourzeczywistniać się, tzn. człowiek musi zastać rzeczywistość, żeby ją poznać. Proces poznania polega w wielkim uproszczeniu na tym, że intelekt ujmuje w każdej rzeczy to, co daną rzecz tworzy we właściwym jej rodzaju, a pomija to, co jest podstawą jej jednostkownienia. Rozróżnienie przedmiotu i intelektu, będąc podstawą możliwości obiektywnego poznania, jest ważną cechą nauki o. Woronieckiego.

Autor rozróżnia na poziomie zmysłowym i umysłowym dwie odrębne funkcje władz psychicznych: poznawcze i pożądarkowe. Są one ściśle uzależnione od siebie, jednak niesprowadzalne do siebie. O ile w poznaniu podmiot poznaje przedmiot będący jakby "nieruchomym", o tyle główną cechą pożądania jest pewne dążenie pożądającego do przedmiotu. Zarówno funkcje poznania, jak i pożądania posiadają charakterystyczne dla siebie władze: na poziomie umysłowym dla poznania władzą jest rozum, dla pożądania – wola; na poziomie zmysłowym dla poznania władzą są zmysły, a dla pożądania – uczucia. Dwa najwyższe uzdolnienia duszy: rozum i wolę o. Woroniecki nazywa za Augustynem i Tomaszem umysłem (*mens*). Umysł "[...] występuje w formie bardziej prostej i jednolitej, zarówno w dziedzinie poznania, gdzie rozum wszystko w sobie odtwarza, jak i w dziedzinie pożądania, w której wola jest motorem wszelkich czynności i źródłem wszelkiego chcenia"⁴.

Nie sposób określić na terenie pedagogiki wszystkich konsekwencji przekonań autora o tym, że człowiek może zdążyć do celu, który poznaje. Jako istota duchowo-poznawcza i duchowo-dążąca człowiek wkracza w dziedzinę moralności, w dziedzinę doskonalenia moralnego.

Ojciec Woroniecki analizuje kolejno wszystkie władze człowieka, ich rolę oraz wzajemne relacje w ramach przedstawiania struktury aktu moralnego, bowiem na czyn moralny wpływają wszystkie władze na obydwu wyróżnionych poziomach. Analizując poszczególne uzdolnienia jaźni o. Woroniecki podkreśla sztuczność takiego podziału. "Mimo że analizie poddane są wszystkie władze duszy trzeba mieć na myśli [...] samą jaźń psychiczną działającą za pomocą tego lub owego swego uzdolnienia"⁵.

3. STRUKTURA AKTU MORALNEGO

Czym jest rozum i wola, na czym polegają ich czynności, jak "współtworzą" czyn moralny? Ramy artykułu pozwalają jedynie na częściowe rozpatrzenie tego zagadnienia. Pierwszym impulsem całego życia umysłowego, wszelkiego myślenia i chcenia jest poznanie otaczającego świata. Impuls ten uprzedza wszystkie dalsze czynności umysłu. Rozum zajmuje się poznaniem dobra i jego prawdziwością, stawia przed wolą to dobro jako przedmiot jej chcenia. Wola jest nastawiona tylko na dobro, ale prawda i poznanie są dla niej także dobrem człowieka i dlatego pobudza ona rozum do jego działalności poznawczej. Działalność każdej z naczelných władz człowieka może być przedmiotem działalności drugiej.

---

⁴ J. Woroniecki. *Katolicka etyka wychowawcza*. T. 1. Lublin 1986 s. 71.

⁵ Tamże s. 100.

Ojciec Woroniecki za Tomaszem mówi o dwóch funkcjach rozumu: teoretycznej i praktycznej. Działalność teoretyczna rozumu zależna jest od wiadomości teoretycznych i praktyki życiowej, której wpływ wielokrotnie o. Woroniecki podkreśla. Autor nie zajmuje się bliżej tą funkcją rozumu; uważa, że tym zagadnieniem powinna zająć się logika i psychologia, one bowiem bezpośrednio rozpatrują rolę rozumu teoretycznego. Działalność praktyczną rozumu określa uczony mianem sumienia. Decyduje ono o tym, czy wybrane dobro może być celem przedsięwzięcia. Rozważa środki mające służyć jego osiągnięciu oraz kształtuje sąd, na którym opiera się wybór woli. Sumienie jest "następstwem świadomości naszej moralnej działalności"⁶, przy czym owa świadomość jest u o. Woronieckiego "refleksją rozumu nad wszystkimi procesami psychicznymi, w tym również działalnością tego rozumu"⁷. Świadomość odnosi się do prawa moralnego i dlatego nacechowana jest odpowiedzialnością za postępowanie i jego godziwość. Ojciec Woroniecki wyróżnia sumienie przeduczynkowe – mówiące co mamy robić, a czego nie, i pouczyńkowe – mówiące po dokonaniu czynu o jego wartości moralnej. Sumienie pełni funkcję kierowniczą w życiu społecznym; zawiera cechy i sądu rozumu, i aktu woli, przez co należy do poznania chcenia oraz do zakresu chcenia i działania.

Wola jako wyższa władza pożądawcza, jako aktywna zasada duszy, porusza wszystkie jej władze z wyjątkiem wegetatywnych. Czerpie swoją moc z pożądania celu. Tak jak rozum zgodnie ze swoją istotą musi zgadzać się koniecznie z najwyższymi zasadami bytu, tak też wola zgodnie ze swoją istotą z konieczności zwraca się ku swojemu dopełnieniu, ku swojemu szczęściu. Główną cechą woli jest wolność. Polega ona na nieokreśloności odnośnie do przedmiotu aktu, a także do porządku celowego. Jeśli nawet wola w sposób konieczny chce celu ostatecznego, to jednak jest nieokreślona i wolna w przedmiotach przedostatycznych, tzn. w drogach i środkach, które prowadzą ją do celu. Wola nie jest przez nie poruszana, a raczej sama siebie porusza. Może chcieć tego, co rzeczywiście lub pozornie leży w porządku celu. Tak jak rozum może się mylić, gdy z prawdziwych przesłanek, w pozornej konsekwencji, wyciąga fałszywe wnioski, tak też i wola dążyć może do szczęścia pozornego, którym ją rozum mami. I tylko w tym sensie wola może dążyć do złego.

Ojciec Woroniecki, podkreślając konieczność podjęcia analizy pojęcia "wolność człowieka" w pedagogice, krytykuje sprowadzanie go do pojęcia "wolnej woli". Zdaniem autora wolny wybór należy do woli jako władzy, która tę czynność spełnia, zaś do rozumu jako swego źródła. Woroniecki stoi na stanowisku autodeterminizmu, którego treść zamyka w czterech postulatach: "1. wola nie

---

⁶ Tamże s. 112.

⁷ Jw.

uprzedza rozumu, ale idzie za nim, 2. pożąda bowiem z konieczności to, co jej zostało przedstawione jako dobro wypełniające jej pożądanie, 3. między dobrami, co do których sąd może wypaść rozmaicie, zachowuje wolność wyboru, 4. wybór następuje po ostatnim sędzie praktycznym, że zaś ten sąd jest ostatni, sprawia to wola"⁸.

Uczucia w nauce o. Woronieckiego są zmysłowym odpowiednikiem woli. Same w sobie nie są ani złe, ani dobre; są poruszeniami nierozumnej energii pożądawczej. Jeśli odnoszą się do władz duchowych, to są moralnie dobre lub złe. Uczucia wiążą się z pozytywnym ustosunkowaniem do przedmiotu, obejmują też poruszenia negatywne do przedmiotu nieodpowiadającego przedmiotowi. Cechuje je zawsze pierwiastek poznawczy oraz towarzyszący proces fizjologiczny. Zdaniem autora uczucia biorą jedynie formalnie udział w życiu moralnym – są pobudkami czynów. Aby umożliwić bliższą analizę "działalności" uczuć, o. Woroniecki zauważa pewną słabość w naturze ludzkiej, która pozwala czynnikom zmysłowym przeważać nad umysłowymi, a uczuciom wyprzedzić rozum i wolę. Ważną rolę pełni tutaj rozróżnienie między uczuciem, które wyprzedza sąd rozumu, a uczuciem, które następuje po nim. Uczucia wyprzedzające akt rozumu przeszkadzają mu; te drugie pomagają w szybkim podejmowaniu decyzji i są pomocne w kształtowaniu cnoty. Proces taki odbywa się za pośrednictwem zmysłów wewnętrznych – wyobraźni, pamięci, rozsądku. Ojciec Woroniecki zwraca uwagę, że uczucia mogą i powinny podlegać wpływowi umysłu, jednak nie przez ich zniszczenie, lecz przez ich pełne wykorzystanie.

4. ISTOTA Dобра MORALNEGO. HIERARCHIA WARTOŚCI

Nie sposób analizować działalności moralnej człowieka, a więc tej, która w procesie wychowania jest udoskonalana, bez wskazania istoty moralności – istoty dobra moralnego. Ojciec Woroniecki rozróżnia w postępowaniu człowieka zewnętrzne i wewnętrzne działania woli. Przedmiotem wewnętrznego działania woli jest cel, zewnętrznego – pożądaný przedmiot. Dobro danego czynu wynika z celu, do którego zwraca się akt wewnętrzny i który poprzez akt zewnętrzny pragnie sobie przyswoić. Zgodnie z nauką Tomasza, o. Woroniecki dobro jakiegóś czynu uzależnia od celu, który rozum stawia woli. Gdy cel działalności woli jest dobry, to także dobry jest odpowiadający mu akt woli, gdy zaś jest zły – zła jest działalność. Każdy przedmiot czynu może zatem nabrać wartości moralnej przez to, że odpowiada naturze działającego i prowadzi do celu lub od niego

---

⁸ Tamże s. 91.

odwodzi, a przez to skrzywia jej rozwój. Akty skierowane do tych przedmiotów są moralnie złe lub dobre.

Ojciec Woroniecki rozwija naukę o dobru i złu moralnym uważając, że fundamentem tej nauki jest nauka o bycie i jego przymiotach – prawdzie i dobru. Dobro wypływa z prawdy. Zagadnienie wartości w dziedzinie dobra jest zależne od zagadnienia wartości w dziedzinie prawdy, a więc od zagadnienia przedmiotowej wartości poznania. Woroniecki głosi stałą, obiektywną hierarchię wartości, w której obiektywna wartość określa wartość dobra. Wartości występują zawsze w pewnej hierarchii; wartości duchowe są wyższe niż materialne, bo wiążą się z obiektywnie wyższym bytem, doskonalszym od materii. Wola i rozum są świadectwem tej wyższości. Poza strefą ducha, podkreśla autor, prawda i dobro nie mają racji bytu.

Z tzw. obiektywnych danych bytu wypływa podział wartości w dziedzinie dobra. Ojciec Woroniecki za Tomaszem rozróżnia dobro pożyteczne, dobro przyjemne oraz dobro godziwe (dobro w sobie). Dobro pożyteczne przedstawia wartość środka prowadzącego do jakiegoś dobra, natomiast dwa pozostałe są dobrami, między którymi różnica polega na uzasadnianiu ich dobra – albo są dobre przez to, że łączą się z zadowoleniem podmiotu, albo przez to, że dobrem już są same w sobie. Ani dobro użyteczne, ani dobro przyjemne nie mogą być miarą moralności w pedagogice chrześcijańskiej. Miarą tą jest dobro godziwe. Pytanie o miarę w postępowaniu ludzkim dobra godziwego jest pytaniem o kryterium moralności. Szukając na nie odpowiedzi Woroniecki odrzuca obiektywne kryterium zewnętrzne, które głosi zgodność czynów z zewnętrznymi prawami ustanowionymi obcą wolą. Krytykuje również teorie upatrujące kryterium moralności wewnątrz człowieka, wyłączając jednak zewnętrzne normy obiektywne. Zdaniem Woronieckiego fałszywe są również teorie mówiące o kryterium wewnętrznym subiektywnym. Głębsza analiza tych systemów oraz ich konsekwencji przekracza ramy tego artykułu.

Ojciec Woroniecki proponuje stanowisko łączące wszystkie poprzednie. Kryterium moralności nazywa wewnętrznym obiektywnym. W myśl tej teorii wartość moralna czynu zależy od przedmiotu w odniesieniu do natury ludzkiej, która staje się normą moralności. W dziedzinie bytu norma ta jest wewnętrzna, stanowi o istocie człowieka. W dziedzinie poznania norma ta jest czymś zewnętrznym i jest możliwa do poznania.

5. PRAWO NATURALNE

Decydującą rolę w kształtowaniu praw moralnych przypisuje autor społecznościom. Do najważniejszych zalicza rodzinę, państwo, naród, Kościół. Według

niego życie społeczne wypływa z dążenia natury ludzkiej do doskonałości, zaś społeczność jest niezbędnym warunkiem rozwoju człowieka. Pierwszą i najwyższą społecznością nazywa Woroniecki świat kierowany przez Boga. Bóg jest najwyższym ustawodawcą w sensie ostatecznej normy i ostatecznego celu wszystkich rzeczy. Bóg jest prawem najwyższym, które nosi nazwę *lex aeterna*. Pojęcie to dlatego jest tak ważne na terenie pedagogiki, ponieważ Woroniecki prawem tym ostatecznie tłumaczy "konieczność pożądania dobra i tylko dobra", pragnienie szczęścia, wszelkie dążenia i wszystkie pośrednie normy moralności.

Prawo wieczne (*lex aeterna*) odkrywa się w człowieku poprzez jego naturę, w którą jest wszczepiona skłonność dążenia do właściwego i ostatecznego celu. Poprzez tę cechę natura ludzka uczestniczy w rozumie Boskim. Uczestnictwo to, które daje człowiekowi bezpośrednio poznanie ostatecznych norm swojego działania w społeczeństwie określa autor prawem naturalnym. Według niego prawo naturalne jest sumą zobowiązań, które rozum uznaje za zgodne z naturą. W jego skład wchodzi wszystkie zasady moralności. Przez prawo naturalne człowiek uczestniczy w prawie Boskim w formie bardziej ogólnej – w zasadach. Ojciec Woroniecki podkreśla, że sprowadzają się one do rozumu i tylko to formułują, co rozum wymaga. Jeśli zatem czyny ludzkie zmierzają do szczęścia, to także prawa powinny zmierzać w tym samym kierunku jako normy czynów. Również z istoty swojej powinny być obliczone na dobro społeczności.

6. DOSKONALENIE MORALNE CZŁOWIEKA

Ojciec Woroniecki podkreśla dynamiczny charakter natury ludzkiej, mówiąc o tym, że człowiek jest tym, kto ma dopiero powstać. Rozróżnia w tym celu dwie struktury człowieka: osobowość i osobistość. Osobowość jest strukturą statyczną, różną od osobistości, która jest w stanie nieustannego kształtowania się. W procesie wychowania czy samodoskonalenia osobowość ma zmieniać się w osobistość. Posiada ona pewne zaczątki sprawności, które w toku wychowania mają być rozwinięte.

Ojciec Woroniecki podkreśla w człowieku splot wrodzonych i nabytych cech, na bazie których odbywa się proces wychowania. Rozwój osobowości polega na dopełnianiu potencjalności natury ludzkiej. Jak jest możliwe owo dopełnianie, gdzie szukać ram doskonałości człowieka? Odpowiedzią jest wykład o Woronieckiego na temat istoty doskonalenia moralnego.

Zdaniem autora, doskonałość moralna opiera się na woli. Kiedy wola jest dobra, człowiek jest dobry (wszystkie inne władze przynoszą mu jakąś względną tylko doskonałość). Jedynie doskonałość woli stanowi o dojrzałości człowieka; wola z natury swojej pozostaje w odniesieniu do celu, kieruje działaniem czło-

wieka, bowiem ma wpływ na wszystkie inne władze. Ponieważ ma naturalną potencjalność względem dobra, aktualizuje swoją dobroć w zależności od tego jak dąży do celu ostatecznego. W tym miejscu o. Woroniecki podaje bardzo ważną tezę, jeśli wziąć pod uwagę jej wychowawcze i praktyczne konsekwencje: "Im bardziej człowiek chce osiągnąć cel ostateczny, tym lepszym staje się człowiekiem"⁹. Człowiek jest moralnie zły czy dobry w zależności od tego czy wola, działając pod światłem rozumu chce dobra czy zła. Wola jest podmiotem cnót moralnych, od niej zależy użytek z wszystkich dóbr, którymi człowiek dysponuje w działaniu. Rozum nie stanowi o doskonałości bytu ludzkiego. O ile wola, dążąc do przedmiotowego dobra przez takie dążenie sama staje się dobra, o tyle dla rozumu dobro i zło jako poznawane dobro i prawda jest dobrem rozumu. Autor podkreśla konieczność współdziałania rozumu i woli, aby człowiek stawał się dobrym. Poznając dobro i zło rozum umożliwia woli wybór prawdziwego dobra jako celu. Dzięki niemu realizuje się w woli ludzkiej, w życiu wewnętrznym dobro odpowiadające ludzkiej naturze. To daje początek cnotom.

Cnota zdaniem autora jest pewną przypadłością, która sprawia, że człowiek jest moralnie dobry. Sama cnota nie jest dobra przez jakąś dalszą jeszcze przypadłość, ale *in seipsa*, tzn. przez swoją własną istotę. Można powiedzieć za Woronieckim, że cnota jest dobra przez odniesienie do celu. Cnoty zatem wprowadzają doniosłe zmiany w duszę ludzką. Zmiany te są w ujęciu autora skutkiem procesu sublimacji.

U podstaw procesu sublimacji leży możliwość wpływania funkcji woli uregulowanych przez rozum na uczucia. Władze wyższe nie niszczą uczuć, wpływają na nie w trojaki sposób: poprzez rozum, wolę i uczucia¹⁰. Rozum jest w stanie przedstawić władzom pożądanym przy pomocy wyobraźni daną rzecz jako przyjemną lub przykrą. W ten sposób pobudza je do radości lub smutku. Każde poruszenie woli powoduje poruszenie uczuć. Jeśli chodzi o władzę wykonawczą ruchu, to rozum "trzyma na wodzy" uczucia, aby nie przeszły do zewnętrznego czynu. Zdaniem o. Woronieckiego uczucia stają się narzędziami cnót, które mają za zadanie usunąć nadmiar uczuć. Sprawności moralne uszlachetniają uczucia, oczyszczając je.

W kontekście omawianego zagadnienia pojawia się inne, dotyczące stałej natury ludzkiej jako normy rozwoju człowieka. Działający człowiek nie może uzyskać różnych doskonałości, a jedynie te, których mu brakuje. Dlatego pojęcie doskonałości moralnej można sprowadzić u o. Woronieckiego do pojęcia formy

---

⁹ J. W o r o n i e c k i. *Wychowanie społeczne i praca społeczna*. Lwów 1923 s. 9.

¹⁰ Zagadnienie to jest niedokładnie wytłumaczone przez Woronieckiego. Zasadniczy tekst nauki Tomasza na ten temat znajduje się w STh I-II 56, 4; q. 17 a. 7-9. Sublimacja uczuć w rozumieniu Tomasza jest stałą zgodnością życia uczuciowego z wymogami rozumu i woli.

substancjalnej i określić doskonalenie człowieka jako realizację tej formy. Możliwości ludzkie nie są zdeterminowane przez to, czym jest człowiek, lecz czym go jego rozum czyni. Człowiek różni się od innych bytów i tym, że przez swoją naturę nie jest przyporządkowany do żadnego częściowego dobra. Jest wolny; może poznać naczelny cel swojego życia, chcieć dążyć do niego i być prawdziwie dopełniony przez szczęście. Może również, a nie musi być moralnie doskonały. W ujęciu o. Woronieckiego wolność człowieka jest darem Boga. Człowiek jest wolny wobec tego wszystkiego, co nie jest pełnym, całkowitym i nieskończonym dobrem, i co z tej racji ma w sobie jakiś czynnik, jakąś słabą stronę, dla której może w pewnych warunkach nie być pożądanym.

*

Określenie człowieka, jego dążeń, potrzeb, celów jest istotną częścią podstaw filozoficznych i teologicznych systemu wychowawczego o. Woronieckiego. Należy raz jeszcze podkreślić ich główne płaszczyzny: dynamizm natury ludzkiej oraz jej właściwości, analiza władz człowieka, hierarchia wartości, istota dobra moralnego, prawo moralne oraz proces doskonalenia moralnego. Są to stałe punkty w jego systemie pedagogicznym. Dogłębne omówienie całej teorii systemu wychowawczego byłoby możliwe przez przedstawienie wizji filozoficznej o. Woronieckiego. Ogólne spojrzenie na budowanie syntezy filozofii i nauk szczegółowych utożsamiałoby się z fundamentalnymi przesłankami jego systemu wychowawczego. Temat ten w decydujący sposób mógłby dopełnić treść artykułu. Innym ważnym dopełnieniem mogłaby być próba analizy konsekwencji określonej wyżej podstawy filozoficznej przeprowadzona na terenie pedagogiki z odniesieniem do innych systemów wychowawczych.

Wydaje się, że właśnie w pedagogice katolickiej mówienie o podstawach filozoficznych i teologicznych systemu wychowawczego jest szczególnie ważne i cenne, bowiem dopiero synteza metafizyki, teologii, antropologii, etyki, pedagogiki i szczegółowych nauk pomocniczych (psychologii i socjologii) może dać możliwie pełny system wychowawczy. Bazą filozoficzną byłaby znajomość wielu konkretnych odpowiedzi, które mogą utworzyć realną podstawę do rozważań pedagogicznych. O istnieniu zależności teorii wychowawczych od kierunków filozoficznych, na których zbudowane są te teorie (czasami nieświadomie) nie trzeba nikogo przekonywać. Zależność ta uwidacznia się zarówno w wysuwanych zagadnieniach, ich rozstrzygnięciach, jak i w używanym języku. Na jej podstawie można określić też inną: im pełniejszy obraz człowieka, jego natury da filozofia i teologia, tym szersze możliwości otworzą się przed pedagogiką. Inaczej mówiąc: im precyzyjniejsze, bardziej odpowiadające rzeczywistości są odpowiedzi z kręgu filozofii i teologii, tym lepsza, bardziej wiarygodna i "praktyczna" powin-

na być dana teoria wychowania. Ojciec Woroniecki pragnął, aby pedagogika wróciła do swoich "macierzystych" nauk – etyki i teologii moralnej. Pomimo braku możliwości takiego powrotu koniecznym jest, aby wymienione nauki możliwie szeroko przenikały się, nie tracąc swojej tożsamości.

BIBLIOGRAFIA PRAC O. JACKA WORONIECKIEGO

- Katolicka etyka wychowawcza. Lublin 1986.
- Moc i wartość spekulatywnych cech tomizmu. Lwów 1927.
- Pedagogia perennis. Lwów 1924.
- Wychowanie człowieka. Kraków 1961.
- Wychowanie społeczne i praca społeczna. Lwów 1923.

THE PHILOSOPHICAL AND THEOLOGICAL FOUNDATIONS OF J. WORONIECKI'S SYSTEM OF EDUCATION

S u m m a r y

The article sets out to present the basic problems and concepts of philosophy which lie at the foundation of the educational system of Father J. Woroniecki, a pedagogue, philosopher and theologian active in Poland in the years 1908-1948. Father Woroniecki's system was based on the teachings of St. Thomas Aquinas. The article considers the problem of human nature and those of its properties owing to which man can be educated and can perfect himself. It also deals with the questions of human faculties, hierarchy of values, essence of moral good, moral law and the process of moral perfection. The author intends no comparison of Father Woroniecki's teaching with the analyses of modern Thomists. He is more concerned with various ways in which certain problems can be approached and solved. Father Woroniecki's way, which is fifty years old, bears the mark of universality.

Translated by Adam Pasicki